

UMBERTO ECO'NUN GÜLÜN ADI ROMANI İLE ORHAN PAMUK'UN BENİM ADIM KIRMIZI ROMANLARINA MUKAYESELİ BİR BAKIŞ DENEMESİ

*Ekrem GÜZEL**

ÖZET

Mukayeseli edebiyat, edebî eserler, yazarlar arasında karşılaştırmayı esas alan bir disiplindir. Bir eserin ya da yazarın diğer bir eser ve yazar üzerindeki tesirlerinin tespiti için bir mukayeseye ihtiyaç vardır. Bu disiplin daha ziyade farklı lisanlarda yazılan eserleri ele alsa da aynı dilin edebî mahsulleri arasındaki etkileşimi de inceler. Mukayeseli edebiyat postmodernizmle birlikte önemi daha da artan bir disiplin olmuştur. Postmodernizmin kullandığı metinlerarasılık tekniği eserler arası tesiri çok açık bir hâle getirmiştir.

Mukayeseli edebiyat bağlamında Umberto Eco'nun *Gülün Adı* ile Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* romanları arasında bazı paralellikler göze çarpmaktadır. İki eser arasındaki benzerlikler çeşitli vesilelerle dile getirilmiş, fakat benzerliğin mahiyetine pek girilmemiştir. Hadiselerin birbirine yakın yüzyıllarda geçmesi, bilgi ve sanata dayanan muhtevalara sahip olmaları; yenilik taraftarlarıyla muhafazakârlar arasındaki çekişme; cinayetlere yaklaşma ve onları çözme tarzları iki roman arasında bazı çağrışımlar yapmaktadır. Makalede *Gülün Adı* romanının *Benim Adım Kırmızı* üzerindeki muhtemel tesirleri, bu tesirlerin ne derece olduğu incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mukayeseli edebiyat, Umberto Eco, Orhan Pamuk, *Gülün Adı*, *Benim Adım Kırmızı*.

A STUDY OF COMPARATIVE LOOK TO THE NOVELS OF UMBERTO ECO'S GÜLÜN ADI AND ORHAN PAMUK'S BENİM ADIM KIRMIZI

ABSTRACT

Comparative literature is a discipline which bases on comparison between literary works and authors. A comparison is necessary in order to fasten down the influences of a work or author on another work or author. Although this discipline rather handles the works written in different languages, also examines the interaction among literary products of same language. Postmodernism raised the importance of comparative literature. Through intertextuality, which is used by postmodernism, the effects among works became more clear.

* Arş. Gör., Rize Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: ekrem.guzel@rize.edu.tr

Some parallelisms draw the attention between the novels of Umberto Eco's *Gülün Adı* and Orhan Pamuk's *Benim Adım Kırmızı* in context of comparative literature. The similarities between the two works are being put into words on various occasions but the nature of this resemblance is not being mentioned too much. The events passing through on closer centuries, having contents based on knowledge and art, the quarrel between reformers and conservatives, the methods of approaching to murders and solving them evoke between two novels. In this study, we tried to examine the probable effects of *Gülün Adı* on *Benim Adım Kırmızı*.

Key Words: Comparative literature, Umberto Eco, Orhan Pamuk, *Gülün Adı*, *Benim Adım Kırmızı*.

Giriş

Mukayeseli Edebiyat

Mukayeseli edebiyat, Batı edebiyatlarında uzun süreden beri üzerinde düşünülen, tartışılan ve çalışmalar yapılan bir sahadır. Batıda ilk Karşılaştırmalı Edebiyat kürsüsü 1897'de Lyon'da kurulur.¹

Mukayeseli edebiyat, daha çok iki farklı eserin benzer ve farklı yanlarının ortaya konulması, etki ve etkileşimlerinin sebepleri üzerinde durulması esasına dayanır. Elde edilen veriler ışığında gönderici unsur ile alıcı unsur arasında bir bağ kurmak, hüküm vermek ve yorum yapmak mukayeseli edebiyatın en başta gelen amaçları arasında zikredilebilir. Nitekim yapılan birçok tanımlamada ortaya çıkan müştereklerin bu özellikler etrafında yoğunlaştığı görülür. Mesela Gürsel Aytac, edebiyat eserlerini inceleyen, araştıran edebiyat biliminin bir dalı dediği mukayeseli edebiyatın görevinin farklı dillerde yazılmış iki eseri mukayese etmek, benzer ya da farklı yönlerini ortaya koymak ve nedenleri üzerinde durmak olduğunu söyler: “*Edebiyat eserlerini inceleyen, araştıran edebiyat biliminin bir dalı, ‘Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi’dir. Görevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerine yorumlar getirmektir.*”²

Paul Van Tieghem ise mukayeseli edebiyatı; “*Hülasa, mukayeseli kelimesini her türlü estetik kıymetten ayıklamalı ve ona ilmî bir değer vermelidir ve muhtelif dillere ait iki veya birçok kitap, sahne, konu veya sahife arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların müşahedesi, bir tesiri, bir iktibas ve saireyi keşfetmek ve binnetice bir eseri başka bir eserle kısmen izah etmek imkânını veren zaruri bir hareket noktasından başka bir şey değildir.*”³ şeklinde tanımlar.

Kaynağını Goethe'nin “*Weltliterature*” yani “*Dünya Edebiyatı*” kavramından alan mukayeseli edebiyatta en az iki esere ihtiyaç duyulur, aynı milletin eserleri olduğu gibi farklı milletlerin eserleri de incelenebilir, hem muasır hem de farklı zamanlarda yazılan eserler arasında da mukayese yapılabilir.⁴ Türkiye’de ise mukayeseli edebiyatın ilmî metotlarla yapılan bir disiplin hâline gelmesi çok daha sonradır.

¹ Oya Batum Menteşe, “*Karşılaştırmalı Edebiyat Kavramı Ve Tarihçesi*”, Türk Dili, nu: 533, Mayıs 1996, s. 1195.

² Gürsel Aytac, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2009, s. 7.

³ Paul Van Tieghem, *Mukayeseli Edebiyat*, Çev. Yusuf Şerif Onaran, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s. 14.

⁴ Gürsel Aytac, *a.g.e.*, s. 118.

Bu incelemede Umberto Eco'nun *Gülün Adı* romanı ile Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* romanı mukayese edilecektir. Bu yapılırken de Paul Van Tieghem'in mukayese metodu kullanılacaktır

Tieghem'in metodu *Yayılma*, *Muvaffakiyet*, *Taklit*, *Asıl Tesir* olmak üzere dört kategoriden oluşur.

Bunlardan *Yayılma* gönderici eserin, yazarın alıcı konumundaki edebiyatta ne kadar yayıldığı, ilgi gördüğüyle alakalıdır. Yapılan tercümelerin çeşitliliği, baskıların sayısı yayılmada belirleyici olur. *Muvaffakiyet* ise eserin okurlar, eleştirmenler vs. arasında gördüğü rağbettir. Eserin kimler tarafından okunduğu, eser hakkındaki atıf, yazı, makaleler muvaffakiyet noktasında fikir vericidir. *Taklit* eserden açık iktibas ve tesirlerin alıcı edebiyatta görülmesidir. Bu taklitler genellikle ikinci sınıf, aracı yazarlarda görülür. Tieghem, *asıl tesiri* ise "*Bir muharririn eserinin, filan veya filan yabancı muharririn eserleriyle teması neticesinde uğradığı tadillere tahsis etmek*" olarak tarif eder.⁵ Bu bağlamda *tesir*, hem sathi hem de derinlemesine bir yayılma gösterir. Benzerlikler, farklılıklar mukayesenin derinlikli ve detaylı şekilde yapılması ile anlam kazanır.

Tieghem'in bu metodunu kullanarak bir yazarın, eserin başka bir edebiyat, yazar üzerinde ne kadar müessir olduğunu tespit etmek ve elde edilen veriler ışığında yorumlarda bulunmak mümkündür.⁶

Gülün Adı ve Benim Adım Kırmızı

Umberto Eco, İtalyan bir yazardır. Eserleri pek çok dile tercüme edilmiştir. 1986 yılından itibaren de eserleri aralıksız bir şekilde Türkçeye çevrilmiştir. Burada inceleyeceğimiz *Gülün Adı* romanı Türkçede 20 baskı yapmıştır.⁷ Yazarın eserlerinin Türk edebiyatındaki *yayılması* bir hayli fazladır. Eserleri farklı yazarlar tarafından tercüme edilmiş, değişik yayınevlerinden neşredilmiş ve birçok baskı yapmıştır.⁸

Umberto Eco, aynı zamanda bir akademisyendir. Edebî kitaplarının yanında *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, *Açık Yapıt*, *Yorum Aşırı Yorum* gibi inceleme esaslı kitaplarına da Türkiye'de sıkça atıflar yapılmıştır. Türkiye'de bu kadar tanınan, eserleri de birçok baskı yapan Eco'nun Türk romanı üzerinde ne gibi tesirler bıraktığı üzerinde yapılmış ayrıntılı çalışmalar yok denecek kadar azdır. Olanlar ise bazı kısa temas ve yorumlardan ibarettir. Eserleri bu kadar baskı yapmış ve yayılma sahası bulmuş bir yazardan muhtemel bazı tesirler pekâlâ beklenebilir.

Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* romanı Türk edebiyatında Eco'nun *Gülün Adı* romanı ile mukayese edilebilecek, bazı çağrışımlar uyandıran bir eserdir. *Gülün Adı* romanının *Benim Adım Kırmızı* üzerindeki etkisi, Eco'nun Türk edebiyatı üzerindeki tesirlerini görebilmemize yardımcı olacak aşamalardan biri olarak da değerlendirilebilir. Orhan Pamuk'un diğer birçok romanında, Batı ve Doğu edebiyatlarından izlerin olması, bu eserler arasındaki mukayese yapma düşüncemizi kuvvetlendirmektedir. Nitekim Orhan Pamuk'un eserlerinde metinlerarasılık bağlamında, açık ya da gizli, başka yazar ve eserlerden etkilenmelerin olduğu bilinmektedir. *Yeni*

⁵ Paul Van Tieghem, **a. g. e.**, s. 105-109.

⁶ Mukayeseli edebiyatla ilgili olarak ayrıca şu kaynaklara bakılabilir: R. Wellek- A. Werren, **Yazın Kuramı**; Çev. Yurdanur Salman-Suat Karantay, Adam Yayınları, İstanbul, 2001. ; Rousseau A. M. -Cl. Pichois; **Karşılaştırmalı Edebiyat**, Çev. Mehmet Yazgan, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1994. ; İnci Enginün, **Mukayeseli Edebiyat**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999. ; Emel Kefeli, **Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri**, Kitabevi, İstanbul, 2000.

⁷ Umberto Eco; **Gülün Adı**, Çev. Şadan Karadeniz, Can Yayınları, 20. Baskı, İstanbul, 2010.

⁸ Umberto Eco'nun roman, deneme, söyleşi, akademik çalışma vs. Olmak üzere yirmiden fazla eseri farklı tercümanlar ve yayınevleri tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.

Hayat, Kara Kitap, Cevdet Bey ve Oğulları, Beyaz Kale gibi romanlarında açık tesirler görülür.⁹ Hatta *Yeni Hayat*¹⁰ ile *Gülün Adı* romanları arasında da bir motif benzerliği göze çarpar: Her iki eserde de kahramanların kaderlerini değiştiren bir kitap söz konusudur ve hadiseler bu kitapların çevresinde cereyan etmektedir. Bu durum, biraz da, yazarın postmodern metinler kaleme almasıyla ilgilidir. Postmodernistler metinlerarasılık kavramı ile daha önce yanlış karşılanan ve intihal olarak kabul edilen açık etki, alıntı, vesaireyi legal olarak görürler.¹¹

Bunların yanı sıra bazı araştırmacılar tarafından Orhan Pamuk'un Eco'dan etkilendiği; *Benim Adım Kırmızı*'nın *Gülün Adı* romanından hem kurgu hem de motif bakımından izler taşıdığı çeşitli vesilelerle dile getirilmiştir. Mesela bunlardan biri olan Hakan Sazyek, Orhan Pamuk'un bu eserinde *Gülün Adı* romanını isminden başlayarak örneksediğini söyler ve egemen zihniyetle yenilikçi zihniyetin çatışması, kalıplaşmış değerlerin koyu bir şekilde savunulması, cinayetler ve onlara yaklaşma tarzları gibi noktalarda eserler arasında bir paralellik olduğunu ekler.¹²

Hüseyin Avni Cinozoğlu "*Benim Adım Kırmızı, Gülün Adı'nın şablon alınarak yazıldığı izlenimi uyandırıyor. Sonuçta bütün edebiyat Pamuk için 'miri mal' kabul edilmekte.*" sözleri ile Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* romanında Eco'yu taklit ettiğini iddia bir şekilde ileri sürer; daha sonra da Pamuk'un romancılığını beğenmediğini gösteren ifadelerle yer verir.¹³ Cinozoğlu'nun değerlendirmeleri, bazı haklı tarafları olmakla beraber, tahlil ve ispat metoduna dayandırılmadıkları için öznel hükümler olarak kalmaktadırlar.

Yavuz Selim Karakışla da *Gülün Adı* ile *Benim Adım Kırmızı* arasındaki paralellığe değinir. Karakışla, benzer özelliklerden söz eder; fakat bunların mahiyeti hakkında ayrıntılı ve ispata dayanan bir metot kullanmaz. Ayrıca bir metinde kullanılan motifin sanki diğer metinde birebir muadili varmış gibi "*Gülün Adı'ndaki manastırın yerini Benim Adım Kırmızı'da Nakkaşhâne ve geri planda İstanbul şehri almıştır. Rahiplerin yerini nakkaşlar. Arsito'nun "kayıp kitap"ı, eniştenin "gizli kitap"ı olmuş. Manastırda birbiriyle çekişen Hristiyan tarikatların yerini köktenci Erzurumîler almış.*"¹⁴ gibi ifadelerle genel değerlendirmelerde bulunur. Bunlar arasında paralellik vardır; fakat Karakışla'nın saydığı gibi birbiri yerine tam anlamıyla oturacak, yekdiğerinin muadili olacak kadar kesin benzerlikler yoktur. Benzerliklerin yanı sıra anlayış ve mahiyet farkları da vardır; ancak bunlara değinilmemiştir.

Bu tarz yaklaşımları çoğaltmak mümkündür. Birçok yazar, araştırmacı söz konusu iki eser arasındaki benzerliklere değinmiş; fakat benzerliğin mahiyeti üzerinde, mukayeseye dayanan ilmi bir çalışma yapılmamıştır. Biz de bu yaklaşımların doğruluk payını, *Benim Adım Kırmızı*'da Orhan Pamuk'un *Gülün Adı* romanından etkilenip etkilenmediğini, etkilendi ise bunun ne boyutlarda olduğunu bu makalede ortaya koymaya çalışacağız.

Gülün Adı romanı Ortaçağ'da bir Hristiyan manastırında geçen esrarengiz olayları, o dönemde meydana gelen bazı toplumsal hadiseleri yansıtacak şekilde işlemeyi esas alır. Bir haftalık aksiyon zamana sahip olan metinde, büyük bir manastırda işlenen cinayetlerin ardında yatan sebeplerle katilin aranması entrik kurgunun ana unsurlarıdır. Bunlarında ötesinde gizli bir

⁹ Mesela Hülya Adak, *Kara Kitap*'ın birçok bilgiyi barındıran bir "*ansiklopedik roman*" olduğunu ileri sürerek ondaki etkilerin ne kadar çeşitli olduğuna işaret eder. Bkz. Hülya Adak, "*Pamuk'un Ansiklopedik Romanı*", *Kara Kitap Üzerine Yazılar* (içinden), İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1996, s. 275-294.

¹⁰ *Yeni hayat* romanının giriş cümlesi şöyledir: "Birgün bir kitap okudum ve bütün hayatım değişti." Benzer şekilde *Gülün Adı* romanında da esrarengiz bir kitabın peşine düşen kahramanların hayatlarında olağanüstü değişiklikler meydana gelir. Orhan Pamuk, *Yeni Hayat*, İletişim Yayınları, 70. Baskı, İstanbul, 2006, s. 7.

¹¹ Geniş bilgi için bkz: Yıldız Ecevit, *Orhan Pamuk'u Okumak*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004, s. 26.

¹² Hakan Sazyek, "Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler; *Hece Dergisi Roman Özel Sayısı*, Sayı 65-66-67, İstanbul, 2002, s. 504.

¹³ Hüseyin Avni Cinozoğlu, *Yazar: Orhan Pamuk*, Edebistan.com.

¹⁴ Yavuz Selim Karakışla, *Gülün Adı Kırmızı*, *Virgül Dergisi*, S.15, Ocak 1999, s. 40.

kitabı bulmak için yarışan rahiplerin içinde bulundukları arayış söz konusudur. Manastırda gizli bir bölmede saklanan, kimsenin daha önce hiç okumadığı bir kitabı elde etmek isteyenleri engellemek isteyen yaşlı rahip Jorge, gizli planlarla yedi rahibin ölmesine sebep olur. Bu kitap ise Aristo'nun *Poetika* isimli eserinin kayıp olan kısmıdır. Zaman kurgusu yedi gün olan metinde, her biri bir günde olmak üzere, yedi kişi esrarengiz şekilde hayatını kaybeder, öldürülür. Eski bir sorgucu olan William, bir toplantı için uğradığı cinayetlerin işlendiği bu manastırda kendisine teklif edilen cinayetleri çözme işini kabul eder. William, manastırın büyük kütüphanesinde çalışan nakkaş Adelmo, Yunanca-Arapça çevirmeni Venantius, retorikle uğraşan Benno, kütüphane yardımcısı Brengar, yazmaları kopya eden Aymora, kütüphaneci Malachi ve şifalı otlar uzmanı Severinus'un katilinin kim olduğunu ve bu kişileri neden öldürdüğünü araştırır. Bu olay örgüsü vasıtasıyla ortaçağda yenilikçi düşüncenin, tecessüsün ne gibi zorluklarla karşı karşıya kaldığı da gözlenir.

Bununla birlikte Katolik kilisesinin ortaçağda hem siyasi otorite ile hem de sapkın ilan ettiği bazı Hristiyan grup ve tarikatlarla mücadelesi belli oranda işlenir. Ortaçağdaki dinî hareketlerin romana taşınması okurun bu dönemi karakterize eden bazı olayları, kurmaca âlemde de olsa, izlemesine imkân sağlar.

Orhan Pamuk ise *Benim Adım Kırmızı* romanında 16. yüzyıl Osmanlısında revaçta olan sanatlardan nakkaşlığı ve onun etrafında gelişen dünyayı aksettirmeye çalışır. Padişahın Frenklere çizdirdiği resmi, yine Frenk usulleri ile nakşetmek isteyen nakkaşlar arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde Zarif isimli bir nakkaşın öldürülmesi ile başlayan olaylar 16. yüzyıl Osmanlı nakkaşlarının durumunu da ortaya koyarak gelişir. Suçlunun bulunması ve padişahın resminin tamamlanması üzerine inşa edilen entrik kurgu aynı zamanda hadiselerin geçtiği yüzyılı da yansıtmaya yönelik bilgileri ihtiva eder.

Muhteva/Motif Benzerlikleri

Gülün Adı ile *Benim Adım Kırmızı* romanları arasında paralellik gösteren, çağrışım meydana getiren ve mukayese kabul eden noktalar ise tarihî hadiselerle yer vermeleri, bilgi ve sanata dayanan muhtevalara sahip olmaları; yeni bilgilere, sanat tarzlarına ve kişisel üsluba yönelme neticesinde işlenen cinayetler ile buna bağlı olarak yenilik yapmak isteyenlerle eski durumu muhafaza edenler arasındaki çekişmeler; cinayetlere yaklaşma ve onları çözme tarzlarıdır.

Umberto Eco, eserini yazarken ortaçağ üzerine geniş ve ayrıntılı çalışmalar yapar. Hatta bu çalışmalar neticesinde *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik* başlıklı bir eser kaleme alır.¹⁵ Orhan Pamuk da nakkaşlıkla ilgili incelemelerde bulunduğunu, nakkaşlık hakkında bilgi toplamak ve bu sanatla ünsiyet kurmak amacıyla çeşitli yerlerde çok sayıda minyatüre baktığını söyler.¹⁶

Romanlara bakıldığında aradaki benzerlikler başlıklardan başlar. Biri *Gülün Adı* diğeri ise *Benim Adım Kırmızı* başlığını taşır. Dolayısıyla iki eserin isimleri arasında güçlü bir çağrışım olduğu ileri sürülebilir. Mesela Yavuz Selim Karakışla konuyla ilgili yazısının başlığını *Gülün Adı Kırmızı* koyarak bir bakıma iki roman arasındaki paralelliğe atıfta bulunur.¹⁷

Eco, kitabın adını rastgele koyduğunu; başlığın muhtevayla pek ilgisi olmadığını söyler: "*Gülün Adı fikri hemen hemen rastgele geldi aklıma; hoşuma da gitti, çünkü gül öylesine anlam yüklü, simgesel bir nesnedir ki, neredeyse artık hiçbir anlamı yoktur...*"¹⁸

¹⁵ Umberto Eco, *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*, Can Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999.

¹⁶ Yazarın nakkaşlıkla ilgili yaptığı incelemeler için bkz: Orhan Pamuk, *Öteki Renkler*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999, s. 153.

¹⁷ Yavuz Selim Karakışla, *Gülün Adı Kırmızı*.

¹⁸ Umberto Eco; "Gülün Adı Üstüne Umberto Eco'nun Açıklaması", *Gülün Adı*, s. 633.

Orhan Pamuk ise kitabın ismini ilk önce *İlk Resimde Aşk* koyduğunu; bunu da *Hüsrev ü Şirin*'de yer alan resme bakıp âşık olmak temasından aldığını ifade eder. Daha sonra romanın adını *Benim Adım Kırmızı* koymuştur. *Benim Adım Kırmızı* romanında da başlık ile içerik arasında bir bağ kurmak zorlaşır. Orhan Pamuk da Eco'da olduğu gibi metnin başlığı ile ilgili bir açıklama yapar ve bu ismin serüvenini okura nakleder: “*Benim Adım Kırmızı aklıma gelir gelmez çok beğenmemiştim. Sonra vazgeçtim, bir dönem acaba olsun mu, dediğim, kitabın ilk adı İlk Resimde Aşk idi. İlk bakışta aşk başlığı ile Hüsrev ile Şirin’de yer alan resme bakıp âşık olmak temasını giriyordum. Metin Erksan’ın Sevmek Zamanı’nda, Kara Kitap’taki bir hikâyeden yararlanarak yazmış olduğum Gizli Yüz filminin senaryosunda, Doğu ve Batı geleneğinde bu tema var. Bu kitap da bundan yararlanıyor, onu öne çıkarmak istiyor.*”¹⁹

“Benim adım kırmızı” ifadesi metinde bir bölüm olarak yer alır; ancak muhteva bakımından fazla bir çağrışım yapmaz, daha ziyade bir renk olarak ön plana çıkar. “*Kırmızı olmaktan ne de mutluyum! (...) Susun da dinleyin nasıl da böyle bir harika kırmızı olduğumu*”²⁰ gibi ifadelerin geçtiği “Benim Adım Kırmızı” başlıklı bölümde “kırmızı”dan kastın renk olduğu anlaşılır.²¹ Dolayısıyla Orhan Pamuk’un eserinde kullandığı başlık *Gülün Adı*’na verilmiş bir cevap gibidir: *Gülün Adı: Benim Adım Kırmızı*. Aralarında bir tesir olsun ya da olmasın iki eserin künyeleri arasındaki kuvvetli çağrışım dikkati çekmektedir.

İki metin arasında çağrışım yapan, kıyas kabul eden bir diğer benzerlik ise her ikisinde de ortaçağ kültür hayatını yansıtan olayların cereyan etmesidir. *Gülün Adı*’nda *Finis Africae* denilen gizli bölmede saklanan bir kitabın etrafında birtakım esrarengiz olaylar ve cinayetler vuku bulur. Aristo’nun *Poetika* isimli kitabının kayıp bölümünü elde etmek isteyen rahipler arasında meydana gelen çekişme, cinayetlerin işlenmesine sebep olur: “*Her şey, finis Africae’de saklanmış olan bir kitabın çalınması ve ele geçirilmesinin çevresinde dönüyor; kitap şimdi Malachi’nin çabasıyla yerine döndü, ama gördüğünüz gibi cinayetlerin sonu gelmedi*”²²

Manastırdaki kişilerin kitaba yaklaşımlarını engellemek isteyen yaşlı rahip Jorge, bu kitabı araştırmak isteyenleri kurduğu planlar neticesinde saf dışı bırakır. Ona göre bu kitap Hristiyan inançlarına aykırıdır ve insanlardan uzak tutulmalıdır: “*Çünkü onu filozof yazmıştı. O adamın yazdığı her kitap Hristiyanlığın yüzlerce yıllık bilgi birikimin bir bölümünü yok etti. (...) Yaratılış kitabı, evrenin oluşumu konusunda bilinmesi gereken her şeyi söylüyor; ama Filozof’un fizik kitaplarının yeniden keşfedilmesi, evrenin donuk ve yapışkan bir maddeden yapıldığının tasarlanmasına, Arap İbni Rüşt’ün, dünyanın sonsuzluğuna neredeyse herkesi inandırmasına yetti.*”²³

Aslında söz konusu olan insanları yeni düşüncelerden, tecessüsten, kitaplardan uzak tutmak, ortaçağ paradigması ve tahakkümünü devam ettirmektir.

Benim Adım Kırmızı’da da benzer şekilde, dine ve geleneğe aykırı olduğu iddiasıyla, Frenk usulü nakkaşlığa, üsluba karşı çıkılır. Gelenekçilerle yenilikçiler arasında çekişmeler, kavgalar yaşanır. Nakkaşlıkta üslup sahibi olmak ve Frenk usulünü denemek isteyenler, eski tarzı benimseyenlerle toplumdaki mutaassıp çevreler tarafından hoş karşılanmazlar. Nakkaş Zarfif, diğer

¹⁹ Orhan Pamuk, *Öteki Renkler*, s. 155.

²⁰ Orhan Pamuk, *Benim Adım Kırmızı*, İletişim Yayınları, 24. Baskı, İstanbul, 2006. s. 215.

²¹ Metinle isim arasındaki paralelliği ortadan kaldırmaya yönelik olan bu tarz denemelerin 1980’den sonra hem dünya hem de Türk romanında, bilhassa postmodern metinlerde görülen yaygın bir özellik olduğunu da ayıca belirtmek gerekir. Roman türünde görülen bu gelişmenin her iki eser üzerinde izler taşıdığı muhteva ile başlık arasındaki uzak ilişkiden anlaşılır. Geniş bilgi için Bkz. Ekrem Güzel, *1980-2000 Yılları Arasında Türk Romanında Postmodern Yansımalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2009.

²² *Gülün Adı*, s. 561.

²³ *Gülün Adı*, s.593

usta nakkaşlar (Zeytin, Leylek, Kelebek) tarafından yapılan Frenk usulü çizimlere karşı çıkar ve yaptıklarının günah olduğunu söyler: “*Yaptığınız resim çok büyük günahdır biliyor musun?*” dedi saflıkla. “*Kimsenin cüret edemediği bir küfür, bir zındıklık. Cehennem’in en dibinde yanacaksınız. Azabınız, acılarınız hiç dinmeyecek. Beni de ortak ettiniz*”²⁴

Zarif, Erzurumîler olarak bilinen mutaassıp grubun bu yeni üslup girişiminden haberdar olmalarından korkar ve diğer nakkaşları dine aykırı davrandıkları gerekçesi ile bu kişilere şikâyet etmeyi tasarlar.

Yine Başnakkaş Osman, nakkaşların üslup sahibi olmalarını istemez ve gelenekten ayrılan yeni tekniklere de karşı çıkar. “*Gerçekten beğenilecek yeni bir şey olmadığı için beğenmiyoruz yeni hiçbir şeyi.*”²⁵ sözleriyle bir anlamda, nakkaşlıkta farklı usullerin hele de sanatçının kendine has üslup arayışının ne kadar nafile olduğunu ifade eder. Zira gelenekten istifade etme, ustaları takip etme yerleşik bir hükümdür. Bunun aksini iddia edip, farklı hareket edenler hâkim anlayış tarafından tenkit edilir, kabul görmez.

Geleneği savunan kahramanların yanında Frenk usulünü ve üslupçuluğunu savunan kahramanlar da vardır Orhan Pamuk’un romanında. Mesela Enişte de “*Frenk üstatlarının yaptığı gibi, sokaklarda en çok görülen şeyi, gölgeyi de resmimizin içine sokmayı öğrenmeliyiz*”²⁶ derken insanın aslına yakın bir şekilde çizilmesi düşüncesini savunur ve geleneksel nakkaşlık anlayışının dışında yeni bir yöntemi, Frenk tarzını, işaret eder.

Dolayısıyla her iki eserde de gelenek ile yenilik arasında çekişmenin olduğu bir tablonun kurmaca âleme yansımış şeklini görmek mümkündür. Fakat *Gülün Adı*’ndaki karanlık tablo *Benim Adım Kırmızı*’da yoktur. İnsanların sürekli sustuğu, karanlık bir havanın hâkim olduğu ortaçağ İtalya’sında baskıcı ortamın varlığı metin boyunca devam eder. Fakat Pamuk’un metninde cinayetlerin ve çekişmelerin yanında birçok eğlenceli ve ironik sahneye de rastlanır. Meddahın at ve köpek resimlerini göstererek onların ağzı ile konuşuyor gibi yapması, Şekure ile Kara arasında geçen ilişki bunlardan bazılarıdır. Bu farklılık, biraz da, Doğu ve Batı medeniyetlerinin söz konusu dönemde sahip oldukları içtimal, siyasî ve iktisadî şartlarla da ilgilidir.

Gülün Adı romanında rahiplerin kütüphaneye sokulmaması ve kitapların gizlenmesi, ortaçağda kilisenin kendi paradigmaları dışında herhangi bir bilginin dolaşıma girmesini engellemeye yönelik bir tedbiri olarak okunabilir. Hâkim paradigmanın yıkılmasına, değiştirilmesine yönelik yenilikçi girişimlerin daha başından engellenmesi durumu söz konusudur. Kütüphane bilgi neşriyle değil; daha ziyade gizliliği, bir labirenti andıran mimarisi ve etrafında geçen esrarengiz olaylarla ön plana çıkar: “*Tinsel bir labirent olduğu kadar, dünyasal bir labirenttir o. İçeri girebilirsiniz, ama dışarı çıkamazsınız.*”²⁷

Kütüphane içine girilse bile dışarı çıkılamayacak labirent bir mekândır. Bilgi ise elde edilse bile intişarı doğru karşılamayan, yasaklayan bir zihniyetin tekelindedir. Kütüphane bilgileri, ancak kütüphaneci yaşlanınca yardımcısına aktartılır- ki kütüphaneci ömrünün sonuna geldiği için bu iş zorunlu olarak yapılmaktadır, yeni kütüphane yöneticisinin gerekli bilgilere sahip olması gerekmektedir- ve başka da kimseye söylenmez: “*Yalnızca kütüphaneci, kütüphanenin gizini kendinden önce gelen kütüphaneciden öğrendi ve ölüm ansızın gelip de bu bilginin iletilmesini engellemesin diye daha hayattayken onu kütüphaneci yardımcısına öğretiyor. Her ikisinin dudakları da bu gizle mühürlenmiş.*”²⁸

²⁴ *Benim Adım Kırmızı*, s. 27.

²⁵ *Benim Adım Kırmızı*, s. 269.

²⁶ *Benim Adım Kırmızı*, s. 131.

²⁷ *Gülün Adı*, s. 59.

²⁸ *Gülün Adı*, s. 58.

Kilisenin en yaşlı rahibi Jorge, ki kör olmasına rağmen kütüphanedeki bütün eserlerin ismini ezbere bilir, bilgi konusunda yeniliğe karşıdır ve kilisenin dinî kurallar doğrultusunda bilgiye olgun ve tamama yakın şeklini verdiğini ifade ederek araştırmalara karşı çıkar: “... *İşimizin, tarikatımızın işinin, özellikle bu manastırın işinin bir bölümünü- hatta özünü- öğrenim ve bilginin saklanması oluşturuyor.(...) Saklanması diyorum, araştırılması değil, çünkü bilimin insanlara özgü bir nesne olarak özelliği, onun peygamberlerin vaazından kilise babalarının yorumlarına değin tamamlanmış ve tamamlanmış olmasıdır.*”²⁹

Bilginin insanlar arasında yayılması engellenir, hatta Yunanca bilen rahipler öldürülür.³⁰

Gülün Adı’ndaki gibi çok açık şekilde görülme de kitapların gizlenmesi durumunu, *Benim Adım Kırmızı* romanında, padişahın kütüphanesinde de görürüz. Padişahın kilit üzerine kilit vurdurduğu bu kitapların bulunduğu daireye orada çalışan kütüphaneci dışında kimse giremez. Başka anahtarların girmesini engellemek amacıyla kütüphanenin anahtar deliği mühürlenir: “Önce, anahtar deliğine başka bir anahtar girmesin diye konulan mührün korunması için yerleştirilen asma kilidin zarfını çözdüler. Hazine kethüdası ve iki ağa mührün yerinde olduğunu görüp başlarıyla işaret verdiler. Mühür yırtıldı, anahtar deliğe sokulunca kilit hepimizin dikkat kesildiği bir sessizlikle tıkırdarak açıldı...”³¹

Fakat ifade etmek gerekir ki, kitapların gizlenmesinin altında yatan düşünceler arasında bir mahiyet farkı söz konusudur. Hristiyan ortaçağında insanların bilgiye ulaşmalarına engellemek için mahzenlere, gizli bölmelere gizlenen kitaplar ile Osmanlı padişahının korumak amacı ile sarayda muhafaza ettiği kitapların saklanması arasında derin bir zihniyet farkı vardır. *Gülün Adı* romanında bilginin intişarına karşı bir yöntem olan gizleme düşüncesi, *Benim Adım Kırmızı*’da daha çok değer verilen nadide kitapların kitapsever bir padişah tarafından koleksiyon olarak bir araya getirilmesi, korunması anlayışına döner.

Gülün Adı romanında, öldürülen kahramanların daha ziyade kütüphanede çalışan ve kültür hayatıyla ilgili olan insanlar olması da önemlidir. Çünkü manastırdaki en eski rahiplerden Jorge, kilisenin klişeleşmiş ilkelerini sarsacak araştırmalara şiddetle karşı çıkar ve bilgiyi tekelinde tutma yoluna gider. Ölen kahramanların Yunanca bilen ve araştırma peşinde koşan kişiler olması ilk anda göze çarpan özelliklerdendir. Mesela Venantius, Benno, Bregar metinde kitaplarla alakalı olmaları yönüyle ön plana çıkarlar: “Böylece, kuşkusuz gelmiş geçmiş tüm insanların en bilgisi olan Aristo’ya kendini adanmış, Yunanca-Arapça çevirmeni Salvameli Venantius’u tanıdım. Retorikle uğraşan genç bir İskandinav rahibi olan Upsalalı Benno. Kütüphaneci yardımcısı Arundelli Bregar...”³²

Rahiplerin öldürülüp saf dışı bırakılmasını sağlayanın kütüphanedeki bütün kitapları ezbere bilen, kitaplar hakkında çok büyük malumatı olan, bu işler neticesinde gözlerini kaybeden; ancak bilginin belli kişiler tarafından bilinmesini ve halktan gizlenmesini savunan kahramanın Jorge olması bilginin nasıl tekelleştirildiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Benim Adım Kırmızı’da da kahramanlar nakkaş ve ilmiye sınıfındandır. Nitekim öldürülen kahramanlardan biri nakkaş Zarf, diğeri ise kalem işleri yapan Enişte’dir. Kahramanlar arasında Frenk usulünün kullanılması ya da kişisel üslubun olması gibi konulardaki anlaşmazlıklar cinayetlerin işlenmesine zemin teşkil eder. Mesela usta nakkaşlardan Zarf, geleneksel nakkaşlıktan

²⁹ *Gülün Adı*, s. 504.

³⁰ Çünkü parmaklarında kara lekelerle ölenlerin hepsi de Yunanca biliyor. Öyleyse, bundan sonraki ölünün Yunanca bilenlerden biri olmasını beklemek hiç de yanlış olmaz. *Gülün Adı*, s. 525.

³¹ *Benim Adım Kırmızı*, s. 342.

³² *Gülün Adı*, s. 103.

ayrılan arkadaşlarını şikâyet edeceğini söyleyince Zeytin tarafından öldürülür. Zarif yeni teknik deneyenleri, üslup sahibi olmak isteyenleri zındıklıkla suçlar.

Burada bir üslup tartışması, sanat erbabı arasındaki çekişmelerin yarattığı bir mücadele söz konusudur. Dolayısıyla her iki metinde de belli bir muhitte geçen, ki bu muhitlerden biri araştırmacılığa diğeri ise nakkaşlık sanatına yöneliktir, çekişmeler sanat ve bilim odaklı bir düşünce ya da değerler sistemine ışık tutmaya yönelik olarak okunabilir. Her iki roman da kitap ve sanat tarihinin kurmaca âlemde işlenen bir örneği olarak ön plana çıkar. Nitekim Orhan Pamuk, “*Bence bu kitapta temel sorun Doğu-Batı değil, nakkaşların çilesi, sanatçının derdidir.*” sözleri ile aslında *Benim Adım Kırmızı*’nın sanat ve sanatçı odaklı kimliğini dile getirir.³³

Gülün Adı’nda aşırı derecedeki öğrenme tutkusu ve manastırda söz sahibi olmak anlayışı da ön plana çıkan hususlardan biri olarak zikredilebilir. Mesela William, Benno’da görülen bu durumu şu şekilde ifade eder: “*Benno büyük bir tutkunun kurbanı oldu,*” dedi William bana sonra. “*Brengar’inkinden farklı bir tutku bu, kilercininkinden de. Birçok araştırmacı gibi onda da öğrenme tutkusu var. Salt öğrenmek için öğrenmek. Bilginin bir kısmı kendisinden gizlenince onu elde etmek istiyordu. Şimdi elde etti o bilgiyi.*”³⁴

Benim Adım Kırmızı’da üslup sahibi olma ve geleneksel tekniklerden ayrılma düşüncesi, başnakkaş olma tutkusu hadiselerin doğmasına sebep olur. Padişahın resmini değişik bir üslupla süslemeyi tasarlayan eniştenin görevlendirdiği nakkaşlar arasında anlaşmazlıklar çıkar. Bir bakıma her iki eserde de öğrenme tutkusu, mütecessis kişilerin düşünceleri ve hareketleri metindeki aksiyonu meydana getirir. Yeni bilgiler aramanın, teknikler geliştirmenin bedeli ise her iki metinde de olduğu gibi gizli çekişmeler ve cinayetlerdir.

Gülün Adı romanında manastıra misafir olarak gelen eski sorgucu ve çok tecrübeli biri olan William, başrahip tarafından cinayetleri çözmekle görevlendirilir: “*Başrahip onun yanına yaklaştı. ‘William Birader, gördüğünüz gibi manastırda bir şeyler oluyor; tüm bilginizi gerektiren bir şey. Size yalvarırım, hemen harekete geçin.*”³⁵

Benim Adım Kırmızı’da ise yıllarca İstanbul’dan uzak kalmış ve tekrar dönmüş olan Kara, saray tarafından Zarif ve Enişte’nin katilinin bulunması için Başnakkaş Osman’a yardım için görevlendirilir: “*Nakkaşlarını, kitap hazırlayan kullarını öldüren alçak katili bulmak için Başnakkaş Üstat Osman’a yardım etmeni uygun buldular. Üç gün içinde yaptıkları nakışlı sayfalara bakarak, onlarla konuşarak bu sinsiyi bulacaksınız.*”³⁶

Gülün Adı’nda araştırma yapılırken kütüphanede görev yapanların el yazıları incelenir. Bu şekilde katilin izlerine o dönemde geçerli olan yöntemlerle ulaşılmaya çalışılır: “*Şimdi sondan başlayarak kataloğa bakalım; son elyazısı Malachi’nin; çok gotik bir yazı, görüyorsun. Çok az sayfa dolmuş. Son otuz yılda manastıra çok kitap gelmemiş. Sonra titrek bir elyazısıyla yazılmış sayfalar geliyor; Bobbiolu Roberto’nun hastayken attığı imzayı açık seçik okuyorum. Burada da az sayfa var; Roberto belki de görevde çok kalmadı. Bak, şimdi ne görüyoruz; düzgün, kendine güvenli bir elyazısıyla sayfalar dolusu bir dizi kitap...*”³⁷

Benim Adım Kırmızı romanında da olayların çözülmesine yardımcı olacak tek ipucu olan atın burnundaki izin- burada nakkaşların naksettikleri bir at resmine bakılır- hangi nakkaşa ait olduğunun bulunması için padişahın kütüphanesinde bulunan eserlere bakılır: “*İki atında burun deliği kesik,*” dedi. “*Ama ister Semerkant’ta ister dediğim gibi Maveraiünnehir’de olsun, bu at Çin*

³³ Orhan Pamuk, *Öteki Renkler*, s. 155.

³⁴ *Gülün Adı*, s. 499-500.

³⁵ *Gülün Adı*, s. 139.

³⁶ *Benim Adım Kırmızı*, s. 286.

³⁷ *Gülün Adı*, s. 553

*usûlleriyle nakşedilmiş, at resmi çizerken ya görüp hatırladığı Moğol atlarından ya da atları burnu kesik nakşetmiş başka bir nakkaşın resminden etkilenip burun delikleri zarafetle kesilmiş harika bir at resmi yapmış.*³⁸

Polisiye özelliği de taşıyan her iki metinde, hadiselerin geçtiği dönemdeki suçluları bulma yöntemleri tecrübe edilir. Sanatçı romanı oldukları için deliller kütüphanelerde aranır. *Gülün Adı*'nda büyük bir kültürel birikime sahip olan ve dinî kaynakların yanında daha birçok konuda geniş bir kitap bilgisine sahip William ve yardımcısı Adso; *Benim Adım Kırmızı*'da ise nakkaşlık tarihi hakkında engin bilgisiyle bu konudaki bütün kaynakları künyesi olmaksızın, sadece minyatürün kendisine bakarak kimin eseri olduğunu anlayan başnakkaş Osman ve ona yardım eden Kara katilleri ortaya çıkartırlar. Dolayısıyla iki eserde de cinayetlerin çözülmesinde kitaplardan anlayan ve olayların gizemini yine kitaplara bakarak ortaya çıkarmaya çalışan kahramanlar görülür. Ön plana çıkan bu müşterek, romanların kültür tarihi açısından da önemli olduğunu gösterir.

Her iki roman, hadiselerin vuku bulduğu dönemle ilgili izler taşır. *Gülün Adı*'nda olayların geçtiği ortaçağın, 14. yüzyılın, ön plana çıkan vakaları kurmaca âleme taşınır. Özellikle kilise ile siyasi otorite ve bazı Hristiyan tarikatlar arasındaki anlaşmazlık ve mücadeleler ön plana çıkar. William, bu konuda farklı düşüncelere sahip rahiplerin düzenlediği büyük bir toplantıda papalık makamı ve siyasi otorite ile ilgili olarak şunları söyler: “*Bütün bunlar, diye ekledi William, neşeli bir yüzle, Papa'nın yetkilerinin sınırlandırılması değil, tersine onun görevinin yüceltilmesiydi, çünkü Tanrı'nın hizmetkârlarının hizmetkârı, bu dünyanın hizmet etmek için bulunuyor; hizmet edilmek için değil.*”³⁹

Benim Adım Kırmızı da, daha çok anakronizme⁴⁰ dayanan bir tarihî algıya sahip olmakla birlikte, 16. yüzyıl Osmanlı toplumundan izler taşır. Erzurumîlerin meddahlara saldırması ve yeni üslup deneyen nakkaşlar için tehdit oluşturmaları örnek olarak gösterilebilir. Ancak *Gülün Adı* romanında görülen kilisenin toplumdaki büyük etkisi, ortaçağı okurun zihninde tecessüm ettiren labirent, gizli mekânlar, siyasi otorite ile kilise ve mezhepler asarındaki ayrılık ve kavgaların yoğun şekilde işlenişini Orhan Pamuk'un bu metninde göremeyiz. *Benim Adım Kırmızı*'yı, daha ziyade eğlencelik bir anlayışa sahip olduğu için onda tarihî hadiseler derinlemesine işlenip aksettirilmez. Bu durum biraz da 14. yüzyıl İtalya'sı ile 16. yüzyıl Osmanlı toplumu arasındaki farklılıklardan da kaynaklanır. Birincisinde Hristiyanlığın tahakkümü altında olan karanlık bir çağ vardır, ikincisinde ise zirve noktasına ulaşmış büyük bir medeniyet söz konusudur. Bu iki farklı vasatı yansıtacak metinlerde bir atmosfer farkı olması kaçınılmazdır, ancak böyle de olsa her dönemde bazı paradigmaların göz ardı edilmez varlıkları söz konusudur. Ortaçağ, Tanrı-merkezli bir paradigmaya sahiptir. Bu Tanrı-merkezli hâkim anlayış içtimaî bir realitedir, dolayısıyla metinlerde kendisini hissettirmesi kaçınılmazdır. Tanrı/din merkezli düşünce *Gülün Adı* ile *Benim Adım Kırmızı* arasında benzerliklerin doğmasına sebep olurken Osmanlı ile Avrupa arasındaki medeniyet ve terakki farkı da mahiyet farklarının doğmasına zemin hazırlarlar.

Ayrıca, romanlar arasında, geri planda kalan bazı hadiselerde benzer yönler vardır. Mesela William'ın yardımcısı Adso'nun bir köylü kızla olan ilişkisi ile Kara ve Şekure arasındaki cinsel içerikli bölümler benzerlik gösteren dekoratif sahneler olarak zikredilebilir.

Teknik/Formel Benzerlikler

İki metin arasında muhtevanın yanı sıra roman tekniği bakımında da benzerlikler vardır. Anlatıcıların okurla diyalog hâlinde olması, kısmen de olsa metin içi hikâyelerden kaynaklanan bir

³⁸ *Benim Adım Kırmızı*, s. 378.

³⁹ *Gülün Adı*, s. 450.

⁴⁰ Anakronizm: Tarih Yanılgısı. *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, Ankara, 2005.

süreksizliğin, kopukluğun olması bu benzerlikler arasındadır.⁴¹ Her iki metinde de anlatıcı aktarma işini bırakır ve okurla irtibata geçer, ona bir şeyler söyler. Eserin gidişatı ile bazı durumlar hakkında daha üst bir konumdan açıklamalarda bulunur.⁴² Metin içi hikâyelere çokça yer verildiği görülür. Özellikle *Benim Adım Kırmızı*'da *Binbir Gece Masalları*'nı akla getiren bir tarz söz konusudur. Doğu toplumunu aksettiren birçok hikâyeye nakledilir. *Gülün Adı*'nda ise Hristiyan ortaçağını yansıtan pasajlara, hikâyelere yer verilir. Fakat bunlar bir eserin yekdiğeri üzerindeki tesiri olarak okunabileceği gibi romanın hangi anlayışla yazıldığıyla da ilgilidir. Nitekim okurla diyalog, süreksizlik-kopukluk, son dönem modern ve bilhassa postmodern metinlerde görülen belirgin özellikler olarak zikredilebilir. Birçok postmodern metinde, bu gibi benzerliklere rastlamak mümkündür.⁴³

İki eser arasında muhtevanın yanı sıra roman formu bakımından da birtakım paralellikler vardır; fakat bu benzerlikler, derin bir tesirin varlığı olarak okunmaya çok da elverişli değildir. Daha doğrusu benzer motifler vardır; ancak bu motiflerin işleniş şekilleri mahiyet bakımından farklılıklara da sahiptir. Dolayısıyla Orhan Pamuk'un *Gülün Adı* romanını olduğu gibi taklit ettiğini ima eden yorumlar çok ileri değerlendirmeler olarak kalırlar. Postmodernistlerin metinlerarası alışverişi meşru sayması, özgünlüğün hiçbir zaman mümkün olamayacağı argümanını savunması gibi noktalar göz önüne alındığında daha ziyade Pamuk'un, postmodern bir yazar olarak, postmodern tarihi metinlerde görülen bazı motifleri kullanması durumu söz konusudur. Ancak bu tavrın doğru olmadığı ve intihal sayılacağını söyleyenlerin sayısı da az değildir ve ileri sürdükleri düşüncelerin sağlam temelleri vardır.

Postmodern metinlerin birçoğunda görülen arayış mefhumu, hadiselerin bir arayış eksenini etrafında vuku bulması, okurun da bunun bir parçası haline getirilmeye çalışılması hem dünya hem de Türk romanında görülen müşterek bir noktadır. Söz gelimi Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat* romanında bir kitap okuyup da hayatı değişen başkahraman metin boyunca *yeni hayat*'ı arar. Benzer şekilde Hasan Ali Toptaş'ın *Bin Hüzünlü Haz* romanında başkahraman Alaaddin ismini taşıyan, ancak ne olduğu net olarak tespit edilemeyen kahramanın peşinde, anlatı ormanlarında, büyük bir arayış içerisine girer;⁴⁴ Metin Kaçan'ın *Fındık Sekiz* isimli anlatısında ise temiz ve aydınlık bir hayat aranır.⁴⁵ *Gülün Adı* ve *Benim Adım Kırmızı* polisiye özelliği taşıdıkları için işlenen suçların sebebinin araştırılması, suçluyu tespit etme gibi noktalar hemen göze çarpar; ancak bunların arkasında, metnin derin yapısında daha farklı bir arayış vardır. Bu arayış ise polisiye romanlardan farklı olarak birçok kahramanın aradığı, peşi sıra gittiği bir durumu işaret eder. Mesela incelediğimiz bu iki romanda bir yenilik arayışı, tecessüsü vardır; bu arayış bir bakıma katillerin bulunması kadar önemlidir. Bu açıdan bakıldığında bir ortak tema kullanımı da söz konusudur.

⁴¹ Kubilay Aktulum kopukluk, parçalılık, süreksizlik taşıyan eserlerde görülen özellikleri şu şekilde sıralar: "Klasik yazma biçimlerinden sapan, okur üzerinde bir süreksizlik etkisi yaratma ereği güden, geleneksel okuma biçimlerini sarsan, anlatıda çizgiselliği kesen, dolantının yapılanmasını izlemeye olanak sağlamayan, anlatısal sınırları olabildiğince zorlayıp parçalayan yapıtlardır bunlar, ele aldıkları izlekler, kullandıkları parodik betillerle de geleneksel anlatılardan ayrılırlar. Kubilay Aktulum, *Parçalılık Metinlerarasılık*, Öteki Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2004, s. 53.

⁴² Yapıt içerisinde yapıt konusunda yorumlar yapmak için anlatıcı-yazarın sözü alması kopukluk yaratan işlemlerin başında gelmektedir..." Kubilay Aktulum, *a. g. e.*, s. 53.

⁴³ Postmodern roman için bkz. Yıldız Ecevit, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.; İsmet Emre, *Postmodernizm ve Edebiyat*, Anı Yayınları, Ankara, 2004.; Ekrem Güzel, *1980-2000 Yılları Arasında Türk Romanında Postmodern Yansımalar*.

⁴⁴ Hasan Ali Toptaş, *Bin Hüzünlü Haz*, Doğan Kitap, 6. Baskı, İstanbul, 2007.

⁴⁵ Metin Kaçan, *Fındık Sekiz*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998.

Sonuç

Yukarda değindiğimiz hususlara bakılarak iki metin arasında bazı noktaların benzer olduğu, çağrışım uyandırdığı ve bu paralelliklerin varlığına dikkat çekenlerin haklı olduğu söylenebilir. Bu benzerlikler ise her iki eserin isimlerinden başlamak suretiyle tarihî, bilgi ve sanata dayanan muhtevalara sahip olmaları; yenilik yapmak isteyenlerle mevcut durumu muhafaza edenler arasındaki çekişmeler; bu çekişmelerde dinî düsturların da hesaba katılması, bir bakıma mutaassıp olanlar ile olmayanlar şeklinde bir ayrımın meydana gelmesi, muğlâk bir vasatın varlığı, işlenen cinayetler ile cinayetlere yaklaşma ve onları çözme metodu ve bu benzerliklerin şahıs kadroları üzerindeki sirayetleri şeklindedir. Bunlara, postmodern metinler göz önüne alınarak, teknik benzerlikler de eklenebilir: süreksizlik/kopukluk, metiniçi hikâyeler, arayış mefhumu, anlatıcı müdahaleleri, okurun metne dâhil edilmeye çalışılması, anakronizm, parodi, vs.

Tieghem'in metoduna göre metnin derinine nüfuz eden asıl tesirden söz etmek çok da mümkün değildir. İncelenen bu iki romanda *asıl tesirden* ziyade benzer motiflerin kullanıldığını söylemek daha doğrudur. Metnin derin yapısına nüfuz eden *asıl tesirden* ziyade benzer motifler, yani satıhta kalan bir paralellik vardır. Mesela *Gülün Adı* romanındaki epistemolojik ve ontolojik buhranı, çıkmazı ve çekişmeleri aynı derecede *Benim Adım Kırmızı*'da görmek pek de mümkün değildir. *Gülün Adı*, bu bakımdan daha komplikedir ve okuru daha derin noktalara refere eder. *Benim Adım Kırmızı* ise daha ziyade eğlencelik ve oyun kavramını içeren bir metin olarak ön plana çıkar. Ortaçağ Avrupa'sını, özelde İtalya'yı yansıtan bazı motiflerin bir bakıma Osmanlı'daki benzerleri- bazı mahiyet farkları ile birlikte- söz konusudur. Bazı aşırı yorumlar bir tarafa bırakılırsa örneklerle göstermeye çalıştığımız açık benzerlikler mevcuttur.

Metinlerarası ilişkileri tabîî karşılayanlar olduğu gibi intihal sayanlar da vardır. Bilhassa Orhan Pamuk, Türkiye'de bu tarz tartışmaların en merkezinde olan bir romancıdır. Birçok araştırmacı/okur/münekkit Pamuk'un eserlerinin orijinal olmadığını ifade ederken, birçoğu da onun Nobel edebiyat ödülü almış orijinal bir yazar olduğuna kanaat getirmişlerdir. *Benim Adım Kırmızı*'da aynı tartışmaların söz konusu olması kaçınılmazdır. Ancak günümüzde kes/yapıştır, seri üretim/tüketim, nesneleştirme, popülerlik, ne olursa gider vs. kabilinden göz ardı edilmeyecek raddeye ulaşan unsurlar hesaba katılırsa bu tarz etkilenmelerin eskisi gibi çok da yadırganmamaya başlandığı da görülür. Zira postmodernistlerin orijinal hiçbir şey yoktur, her eser en nihayet kendinden evvelkilerin bir süreğidir argümanını ileri sürerek aldıkları tesirleri meşru göstermeye çalışırlar. Fakat normal şartlarda yapılan bu denemelerin intihal tehlikesi taşıdığı da göz ardı edilmemelidir. Mesela Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm*⁴⁶ isimli romanında, diğer bazı eserlerinde görülen fantastik, büyülü gerçeklik gibi hususlar Gabriel Garcia Marquez'in *Yüzyıllık Yalnızlık*⁴⁷ isimli eseriyle çok benzerlik gösterir. Oradaki büyülü, hayalî unsurların bir bakıma Türk edebiyatına uygulanması durumu söz konusudur. Bu tarz örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu durum Tanzimat'la birlikte başlayan Batı menşeli eser ve yazarlardan tesir alma ve hatta onları taklit etme tavrının artarak devam ettiğini göstermektedir.

⁴⁶ Latife Tekin, *Sevgili Arsız Ölüm*, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2005.

⁴⁷ Gabriel Garcia Marquez, *Yüzyıllık Yalnızlık*, Çev. Seçkin Selvi, Can Yayınları, 33. Basım, İstanbul, 2008

KAYNAKÇA

- ADAK Hülya; "Pamuk'un Ansiklopedik Romanı", Kara Kitap Üzerine Yazılar (içinden), İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1996.
- AKTULUM Kubilay; Parçalılık Metinlerarasılık, Öteki Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2004.
- AYTAÇ Gürsel; Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2009.
- CİNOZOĞLU Hüseyin Avni; Yazar: Orhan Pamuk, Edebistan.com
- ECEVİT Yıldız; Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- ECEVİT Yıldız; Orhan Pamuk'u Okumak, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004.
- ECO Umberto; Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik, Can yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999.
- ECO Umberto; *Gülün Adı*, Can yayınları, 20. Baskı, İstanbul, 2010.
- ECO Umberto; "Gülün Adı Üstüne Umberto Eco'nun Açıklaması", *Gülün Adı*, Can yayınları, 20. Baskı, İstanbul, 2010.
- Emre İSMET; Postmodernizm ve Edebiyat, Anı Yayınları, Ankara, 2004.
- ENGİNÜN İnci; Mukayeseli Edebiyat, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999.
- MARQUEZ Gabriel Garcia; Yüzyıllık Yalnızlık, Çev. Seçkin Selvi, Can Yayınları, 33. Basım, İstanbul, 2008
- GÜZEL Ekrem; 1980-2000 Yılları Arasında Türk Romanında Postmodern Yansımalar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2009.
- KAÇAN Metin; Fındık Sekiz; Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998.
- KARAKIŞLA Yavuz Selim; *Gülün Adı Kırmızı*, Virgül Dergisi, S.15, Ocak 1999.
- KEFELİ Emel; Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri, Kitabevi, İstanbul, 2000.
- MENTEŞE Oya Batum; "Karşılaştırmalı Edebiyat Kavramı ve Tarihçesi", Türk Dili, nu: 533, Mayıs 1996.
- PAMUK Orhan; Öteki Renkler, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999.
- PAMUK Orhan; *Benim Adım Kırmızı*, İletişim Yayınları, 24. Baskı, İstanbul, 2005.
- PAMUK Orhan; Yeni Hayat, İletişim Yayınları, 70. Baskı, İstanbul, 2006.
- ROUSSEAU M. -CI. PİCHOİS; Karşılaştırmalı Edebiyat, Çev. Mehmet Yazgan, İstanbul, 1994.
- SAZYEK Hakan; "Türk Romanında Postmodernist Yöntemler ve Yönelimler; Hece Dergisi Roman Özel Sayısı, S. 65-66-67, İstanbul, 2002.
- TEKİN Latife; Sevgili Arsız Ölüm; Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2005.
- TIEGHEM Paul Van; Mukayeseli Edebiyat, Çev. Yusuf Şerif Onaran, Maarif Matbaası, Ankara, 1943.
- TOPTAŞ Hasan Ali; Bin Hüzünlü Haz, Doğan Kitap, 6. Baskı, İstanbul, 2007.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Ankara, 2005.
- WELLEK R.-WERREN A. ; Yazım Kuramı; Çev. Yurdanur Salman-Suat Karantay, Adam Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2001.